

Ю. А. КАПЦОВА (з. *Брэст, БрДТУ*)

НЕКАТОРЫЯ АСПЕКТЫ ФАРМІРАВАННЯ НАВЫКАЎ АЎДЗІРАВАННЯ Ё СТУДЭНТАЎ-ЗАМЕЖНІКАЎ ПРЫ ВЫВУЧЭННІ ДЫСЦЫПЛІНЫ «БЕЛАРУСКАЯ МОВА ЯК ЗАМЕЖНАЯ»

Фарміраванне навыкаў маўленчай дзейнасці, і асабліва аўдзіравання, выклікае найбольшую цяжкасць пры выкладанні беларускай мовы замежным студэнтам. З пункту погляду сучаснай лінгвадыдактыкі аўдзіраванне ўяўляе сабой працэс успрыняцця і разумення маўлення. Звычайна гэты працэс суправаджаецца складанай разумовай дзейнасцю і напружанай працай памяці.

Асноўнымі механізмамі аўдзіравання з'яўляюцца:

- механізм перадастройкі артыкуляцыйнага апарату да прыняцця замежнага маўлення (механізм артыкуляцыйнай устаноўкі),
- механізм сэнсавай і моўнай здагадкі,
- механізм унутранага прагаворвання,
- механізм квантавання, аператыўная слыхавая памяць,
- механізм адваротнай сувязі,
- механізм, які адказвае за правільнае выкарыстанне граматычных і лагічных правіл,
- механізм сэнсафармулявання і інш. [3, с. 47].

З мэтай аптымізацыі працы пры навучанні аўдзіраванню неабходна ўлічваць чатыры фактары: веданне механізмаў аўдзіравання, улік асноўных цяжкасцей успрыняцця замежнай мовы на слых, улік магчымых тыповых памылак, якія могуць узнікнуць у працэсе аўдзіравання (іх прагназаванне і дыягностыка).

У практычным курсе беларускай мовы як замежнай аўдзіраванне з'яўляецца мэтай і сродкам навучання. На базавым узроўні студэнты павінны навучыцца разумець сэнс асобных рэплік суб'едніка, невялікіх па аб'ёме маўленчых тэкстаў, пабудаваных на вывучаным лексіка-граматычным матэрыяле. На прасунутым этапе ў студэнтаў павінны быць сфарміраваныя ўменні, якія забяспечваюць успрыняцце неадаптаных тэкстаў любой жанрава-стылявой прыналежнасці і экспрэсіўнай афарбаванасці, а таксама разуменне падтэксту выказвання, асэнсаванне агульнай ідэі тэксту, здольнасць сфарміраваць да яго ўласнае меркаванне.

Успрыняцце замежнай мовы на слых звязана з пераадоленнем шматлікіх асаблівасцей, выкліканых трыма фактарамі: умовамі камунікацыі, лінгвістычнымі асаблівасцямі мовы, аб'ектыўнай складанасцю пераададзіравання гукавых сігналаў у сэнсавы запіс.

Першая група асаблівасцей абумоўлена ўмовамі камунікацыі. Гэта такія асаблівасці, як:

1) аднакратнасць прад'яўлення маўленчага паведамлення (незваротнасць маўлення не дае магчымасці карыстацца рэтраспектыўным паслоўным аналізам і патрабуе хуткага апазнання гукавых сігналаў).

Выкладчык, як правіла, карыстаецца паўторным узнаўленнем маўлення, але такі спосаб з'яўляецца малаэфектыўным;

2) тэмп маўлення (хуткі тэмп прад'яўлення інфармацыі значна абцяжарвае працэс успрыняцця маўлення; марудны тэмп прыводзіць да зніжэння зацікаўленасці ва ўспрыняцці зыходнага тэксту);

3) індывідуальныя маўленчыя характарыстыкі гаворачага;

4) цяжасці, звязаныя з успрыняццем гуказапісу з-за адсутнасці зрокавых апораў і адваротнай сувязі з крыніцай інфармацыі.

Другая група асаблівасцей звязана з лінгвістычнымі характарыстыкамі маўлення. Гэта інтанацыйныя і фанематычныя цяжасці, складанасці лексічнага характару: размежаванне амафонаў (*казка – каска, код – кот, грыт – грыб*), мнагазначных слоў (*залаты выраб – залаты чалавек*), паронімаў (*яблыневы – яблычны*).

Метадысты рэкамендуюць выкарыстоўваць на пачатковым этапе навучання аўдзіраванню тэксты са знаёмым моўным матэрыялам, на прасунутым этапе – уключаць у тэксты незнаёмы матэрыял.

Да трэцяй групы адносяцца асаблівасці логіка-сэнсавага боку інфармацыі, звязаныя з разуменнем логікі выкладу, прадметнага зместу маўлення, асэнсаваннем агульнай ідэі тэксту, матыву гаворачага, з фарміраваннем сваіх адносін да пачутага.

У залежнасці ад мэтаў аўдзіравання вылучаюць тры яго віды: выясняльнае аўдзіраванне, азнаямляльнае, дзейнаснае.

Выясняльнае аўдзіраванне мае на мэце атрымаць патрэбную і важную інфармацыю. Такі від аўдзіравання выкарыстоўваецца падчас розных сітуацый (вучоба, праца, быт).

Азняямляльнае аўдзіраванне не падразумявае спецыяльнай устаноўкі на абавязковае наступнае выкарыстанне атрыманай інфармацыі. Працэс працякае без напружанасці ўвагі, пры міжвольным запамінанні.

Дзейнаснае аўдзіраванне мае на мэце падрабязнае засваенне інфармацыі для наступнага абавязковага ўзнаўлення. Працэс дзейнаснага аўдзіравання характарызуецца актыўнасцю, напружанасцю, міжвольным запамінаннем.

У аснову адбору вучэбнага матэрыялу і метадычнай сістэмы навучання аўдзіраванню павінен быць пакладзены дзейнасны падыход.

Вывучэнне аўдзіравання пачынаецца з фарміравання фанематычнага і інтанацыйнага слыху. Для развіцця маўленчага слыху існуюць розныя тыпы імітацыйных практыкаванняў тыпу *слухайце, паўтарайце, чытайце наступныя словы, словазлучэнні, сказы*.

Вялікую ролю пры фарміраванні навыкаў аўдзіравання адыгрывае магчымаснае прагназаванне. Маўленчы вопыт, які ўжо ёсць у навучэнцаў да моманту асваення новага матэрыялу, садзейнічае таму, што яны могуць, пачуўшы частку слова, словазлучэння, прагназаваць іх далейшае развіццё.

Неабходна ўлічваць і даўжыню сказаў. Аб'ём кароткатэрміновай памяці невялікі. Калі даўжыня сказа перабольшвае аб'ём памяці, слухач забываецца пра пачатак фразы і таму не можа сінтэзаваць яе сэнс.

Максімальная колькасць слоў, якія ўспрымаюцца на слых, дасягае 13. У пачатку навучання даўжыня фразы не павінна перавышаць 5–6 слоў. Аднак у працэсе трэніроўкі неабходна павялічваць колькасць слоў у фразе, каб да канца навучання дасягнуць яе да 10–12 слоў.

Таксама неабходна адзначыць, што лягчэй запамінаюцца простыя сказы, горш засвойваюцца складаназалежныя сказы. Тэксты для аўдзіравання нельга перагружаць інфармацыяй.

Але што можа зразумець навучэнец, калі ў яго слоўніковым запасе ўсяго толькі некалькі дзясяткаў слоў? Па-першае, слухаць аўдыяматэрыялы неабходна пачынаць адначасова з вывучэннем беларускай мовы. Пастаяннае праслухоўванне радыёперадач або прагляд фільмаў дазваляе перш за ўсё прывыкнуць да тэмпу гутаркі, а ён, як вядома, ва ўсіх розны.

Выкарыстанне аўдзіравання на беларускай мове ў працэсе навучання ў значнай ступені палягчае авалоданне навыкамі гаварэння. З павелічэннем слоўнікавага запасу ўзрастае колькасць вядомых слоў у замежнай мове.

Для трэніроўкі аўдзіравання па беларускай мове можна выкарыстоўваць розныя аўдыяматэрыялы. Пачынаць трэба з самага простага. На больш прасунутых этапах для трэніроўкі ўспрымання на беларускай мове на слых выкарыстоўваюць фільмы і аўдыякніжкі на беларускай мове. Гэтыя аўдыяматэрыялы часта забяспечаныя электроннымі тэкстамі.

Такім чынам, аўдзіраванне стымулюе маўленчую дзейнасць студэнтаў, паляпшае слыхавую памяць, выкарыстоўваецца для знаёмства з новым матэрыялам, дапамагае падтрымліваць дасягнуты ўзровень валодання мовай, павышае эфектыўнасць самакантролю, спрыяе засваенню лексічнага складу мовы і яго граматычнай структуры.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Яленскі, М. Г. Методыка выкладання беларускай мовы. Сучасная лінгвадыдактыка: вучэб. дапам. для студэнтаў філал. спецыяльнасцей устаноў, якія забяспечваюць атрыманне выш. адукацыі / М. Г. Яленскі. – Мінск: Адукацыя і выхаванне, 2005. – 224 с.

2. Леонтьев, А. А. Основы теории речевой деятельности / А. А. Леонтьев. – М., 1974. – 333 с.

3. Настольная книга преподавателя иностранного языка: справ. пособие / Е. А. Маслыко [и др.]. – Минск, 2004. – 522 с.

4. Супрун, А. Е. Лекции по теории речевой деятельности: пособие для студентов филол. фак. вузов / А. Е. Супрун. – Минск, 1996. – 287 с.

О. А. КОРАБО, Т. М. ЛЯНЦЕВИЧ (*г. Брест, БрГУ имени А. С. Пушкина*)

УЧЕБНИК И УЧЕБНОЕ ПОСОБИЕ КАК ТРАДИЦИОННЫЕ СРЕДСТВА ОБУЧЕНИЯ РКИ В ВУЗЕ

Несмотря на активное использование на занятиях по русскому языку как иностранному (далее – РКИ) различных современных технических и электронных средств обучения (презентаций, видеофильмов и аудиозаписей, фонохрестоматий, готовых программных продуктов (электронных методических комплексов, словарей и энциклопедий), интерактивных досок, таблиц и схем, интерактивных тестов), сегодня в рядовой учебной ситуации остаются наиболее востребованными как со стороны преподавателей, так и со стороны студентов учебник и учебное пособие. Попробуем разобраться в типологии, функциях, в критериях выбора и принципах анализа этих традиционных средств обучения.

В методике преподавания РКИ учебник – это основное средство обучения, которое «является руководством в работе обучающего и обучаемых; содержит образцы устной и письменной речи, языковой и страноведческий материал, отобранный и организованный с учетом его функциональной нагрузки в разных формах общения и видах речевой деятельности... Материал в учебнике подается определенными дозами, составляющими содержание отдельных уроков. Каждый урок, как правило, включает текст, лексико-грамматический комментарий к тексту, грамматический материал, упражнения, иллюстративный материал» [1, с. 332].

Важнейшими функциями учебника по РКИ являются: 1) информирующая (учебник дает представление о системе языка и стране изучаемого языка); 2) обучающая (материалы учебника ориентированы на овладение средствами языка и деятельностью на изучаемом языке); 3) мотивирующая (содержание учебника и его структура способны заинтересовать в языке и сделать занятия интересными); 4) контролирующая (в учебнике содержится ряд контрольных вопросов, тестов, упражнений, позволяющих оценить уровень овладения студентами-иностранцами знаниями и умениями по данной дисциплине) [1, с. 332–333].